

הרגלי קריאה של ילדי כיתות ד'-ו' בבתי ספר באזור תל-אביב

מאת: ד"ר רות מ. שטיין (ארה"ב).

מבוא

מטרת המחקר היתה לבדוק את הנושאים האהובים בקריאה חופשית ואת הרגלי הקריאה של ילדי כיתות ד', ו כפי שנרשמו ע"י הילדים עצמם.

המחקר בדק את:

1. מספר הספרים שנקראו בזמן נתון וזיקתם למין, לכיתה ולסטטוס חברתי – אם יש כזאת.
2. מקורותיהם של הספרים שנקראו.
3. הספרים הפופולריים ביותר המשותפים לכיתות, למינים ולשלושת סוגי האוכלוסיה שבבית הספר.

האוכלוסייה

אוכלוסיית המדגם כללה ילדים בבתי-ספר יסודיים בתל-אביב וחולקה לשלוש קבוצות לפי הסטטוס החברתי: כלכלי נמוך, בינוני וגבוה. בכל בית-הספר נבדקו שתי כיתות, אחת ד' ואחת ו'. הלוחות שלהלן עובדו לפי שלוש הקטגוריות.

לוח 1 מספר הילדים שרואיינו

סימן ביה"ס	סטטוס חברתי-כלכלי	כיתה	בנים	בנות	סה
1	נמוך	ו'	17	7	24
		ד'	14	14	28
2	נמוך	ו'	4	18	22
		ד'	10	11	21
3	בינוני	ו'	15	13	28
		ד'	18	13	31
4	בינוני	ו'	12	13	25
		ד'	20	15	35
5	גבוה	ו'	18	22	40
		ד'	16	15	31
6	גבוה	ו'	17	14	31
		ד'	17	23	40
		סה	178	178	356

נתוני לוח 1 מגלים ש: מספר הילדים בקבוצה הנמוכה היה כ-25%. מספר הילדים בקבוצה הבינונית היה כ-35%, מספר הילדים בקבוצה הגבוהה היה כ-40% מכלל המדגם.

מערך הפריקה

חולקו שאלונים לכל התלמידים בשנים-עשר בתי-ספר. כל תלמיד מלא את השאלון ארבע פעמים במרווחי זמן של שבוע כלומר, במשך ארבעה שבועות. בכל שבוע מלא שאלון אחד. בשאלון התבקש התלמיד לציין את שמות הספרים שקרא בשבוע האחרון ואת המקור ממנו השיג את הספר.

התלמידים הסיבו על שלוש שאלות שונות, שנוסחו כך:

1. רשום שם של ספר (ראשון, שני, שלישי, וכו') שסיימת לקרוא בשבוע האחרון.
2. רשום שם ספר (ראשון, שני, וכו') שהתחלת לקרוא בזמן האחרון והפסקת בלא לסיים את קריאתו.
3. אם אתה כעת באמצע הקריאה של ספר רשום את שמו.

ממצאים

לוח 2 – מספר הספרים שנקראו במלואם בתקופת המחקר

	ד, נמוך	ו, נמוך	ד, בינוני	ו, בינוני	ד, גבוה	ו, גבוה	סה"כ
בנים	115 (24)	115 (21)	315 (33)	249 (27)	278 (33)	285 (35)	1397 (178)
בנות	219 (25)	232 (25)	259 (28)	220 (26)	311 (38)	302 (36)	1543 (178)
סה"כ	374	347	574	469	589	587	2940

(המספרים בסוגריים מציינים את מספר הילדים בתוך כל אחת הקבוצות).

הבנים, שהם מחצית מדגם האוכלוסייה, קוראים – כ-48% מהספרים. והבנות, לעומתם, קוראות כ-52% של הספרים במלואם.

אך בנייתו מפורט בכיתות מסוימות נמצאים הבנים גם בקבוצה הממעטת לקרוא וגם בקבוצה המרובה לקרוא.

אמנם לא קיימים הבדלים ניכרים בין כמות הקריאה של בני מעמדות חברתיים בקרב הבנות, אך יש לציין, שבנים בני מעמד נמוך קוראים באופן ניכר פחות מאשר בנים ביתר שתי הקבוצות.

המקורות בהם השיגו הילדים את ספריהם.

לוח 3 – מקורות הספרים לפי התפלגות חברתית-כלכלית.

מס, ספרים שנקראו	מס, ספרים שנקראו	מס, ספריות צבוריות	ספריות פרטיות	ספרים שנקנו	ספרים שנשאלו	מתנות	ספריות ביה"ס	בבית	לא ידועים
723	גמוך	95	107	14	158	76	225	0	83
1041	בינוני	119	416	70	207	112	121	8	30
1176	גבוה	132	264	40	162	98	261	60	73

על סמך ממצאים בלוח זה, אין להצביע על קשר ישיר בין ההשתייכות לשכבה חברתית לבין מקור הספרים שבקנייה. נהפוך הוא. אם לדון עפ"י הלוח הרי הילדים בשכבה הנמוכה והבינונית קנו יותר ספרים מאשר הילדים שבשכבה הגבוהה.

לוח 4 – מקורות ספרים לפי דרגות כיתה.

כיתה	תלמידים	ספריה צבורית	ספרית ביה"ס	ספריה פרטית	קנייה	שאלים	מתנה	בבית
ד	186	394	304	45	321	162	157	17
ו	170	393	303	79	215	193	129	52

הרבה ילדים לא כתבו את מקור הספרים שקראו. לפי הרשום, הקטנים יותר קיבלו יותר ספרים כמתנות וקנו ספרים כמעט כמס' הספרים ששאלו מספריית ביה"ס. מסתבר שאין הבדל בין שתי דרגות הכיתה מבחינת דפוסי השימוש בספרייה הציבורית ובספריית ביה"ס. הילדים הגדולים יותר קבלו פחות ספרים כמתנות וקראו יותר ספרים המצויים בבית. הם השתמשו בספריות פרטיות במידה רבה יותר.

לוח 5 – מקור הספרים לפי מין התלמיד.

מספר	מס', ספרים	ספריה צ'	ספרית ביה"ס	ספריות פרטיות	קנויים	שאלים	מתנות	בבית
בנות	178	1543	341	390	44	261	169	45
בנים	178	1397	446	217	80	266	117	23

בהתחשב בהבדל במספר הספרים שנקראו, השתמשו הבנים בספריות ציבוריות הרבה יותר, בעוד שהבנות העדיפו את ספריות בתי-הספר. הבנים השתמשו בספריות פרטיות כמעט במידה כפולה מן הבנות.

הספרים הנקראים

אחרי שכל ספר נזכר ע"י ילד בעל-פה, הוא נרשם לפי הכותרת, הכיתה, המין והמעמד החברתי-כלכלי של הקורא. החוקר גם רשם, כל אימת שנתאפשר, היכן השיג הילד את הספר. לנוחיות הרישום, הזמן והמחשב נרשמו סדרות ספרים תחת שם אחד (ראה בלוח). במספר מקרים ספרים של אותו סופר מוזגו יחדיו, כמו במקרה של ז'ול ורן וקרל מאי. דבר זה קרה כאשר הילדים בעצמם נקבו בשם המחברים. דבר זה גם סייע בהקצאת הכותרות ונעשה כל אימת שהיתה אפשרות לכך. גירסאות שונות של סיפורי עם ואגדה טופלו באותו אופן, כשרק היתה הצדקה לכך.

במחקר זה היה זה בלתי אפשרי להבחין בין 5 ספרים שנקראו ע"י אדם אחד ו-5 ספרים שנקראו ע"י 5 קוראים שונים, או בין צירוף של שתי סיטואציות. כמורכב ספרים, שאולי נקראו שנית, הושמטו, היות שלא היתה כל דרך להבחין בין קריאה שנייה לבין שגיאה מצדו של הילד.

ברשימת 2948 הספרים שנקראו הופיעו 1032 כותרים שונים. מתוכם 571 נקראו ע"י ילד אחד. 17 ספרים נקראו ע"י 20 ילדים לפחות.

שמות של 17 ספרים אלה מופיעים 800 פעם ברשימותיהם של הילדים הקוראים, ומתוכם כ- 1/3 מכל חומר הקריאה שזוכר. ספרים אלה ייקראו מעתה הפופולאריים והם מופיעים בלוח 6.

לוח 6 - הספרים הפופולאריים ביותר במחקר

ס"ה	מתנה שאולים קנויים								סטטוס חב' - בלי			כיתה		שם הספר	
	ספרות ספריות בבית	ספרות ספריות צבוריות פרטיות	ספרות ביה"ס	קנויים	שאולים	קנויים	מתנה	בלי	במוך	בינוני	גבוה	ד, ו'	ד, ו'	מין זכר	נקר
107	-	2	36	2	23	13	12	19	50	40	35	72	41	66	קופיקו
94	-	6	44	8	18	10	4	17	45	32	39	56	45	48	דני דין
93	1	3	25	10	29	11	12	37	44	12	46	47	54	41	חסמבה
54	1	2	31	3	3	10	1	11	16	25	12	42	23	35	ציפופו
51	-	2	10	1	18	16	3	14	33	4	16	35	17	33	טרון סיפורי
51	-	1	4	9	14	10	7	6	9	36	15	36	26	33	אגדה
50	3	4	1	-	16	22	-	35	11	4	38	12	42	8	בילקטר
45	-	1	-	1	25	10	4	3	5	36	17	26	16	28	הגים**
43	-	-	17	11	2	7	1	22	11	10	14	29	20	22	החמישה
42	-	-	17	7	4	8	2	12	25	7	16	25	22	20	השבעייה
25	-	4	12	-	2	2	-	2	20	3	5	19	12	12	תוקידס
24	1	3	3	-	9	7	2	15	5	4	17	7	16	8	רינגו
21	-	3	13	-	3	-	2	10	10	1	15	6	15	6	הימאים
20	1	3	5	4	1	3	2	10	9	1	13	7	15	5	זול ורן עולם
20	-	-	7	5	3	1	3	3	7	10	12	8	11	9	התנ"ך משפחה
20	1	1	6	5	2	3	1	9	8	3	6	14	9	11	שכזאת חבורת
20	-	4	9	2	-	1	5	8	10	2	5	15	10	10	מופיק

* כולל סיגנדרלה, היפהפיה הנרדמת, כיפה אדומה, עלי באבא ואלף לילה ולילה.
 ** כולל סיפורים על הגים דתיים ולאומיים.

שלושת השמות הפופולריים ביותר הם ספרי סדרות: קופיקו, סיפור דימיני על קוף; דני דין, סיפור דימיני על ילד שיכול, בין היתר, להפוך את עצמו לבלתי נראה. חסמבה, סדרת הרפתקאות ריאליסטית על חבורת ילדים בישראל. שלושה כותרים אלו לבדן צוינו בתדירות הגבוהה ביותר ומגיעים ל-38% מקהל הקוראים של 17 הספרים הנקראים ביותר ע"י 20 או יותר ילדים. הם נקראו ע"י בניו והן ע"י בנות.

בעוד קופיקו משך את בני כיתה ד', השניים האחרים נקראו ע"י שתי הכיתות כמעט במידה שווה. קופיקו ודני דין היו פופולריים בעיקר בשכבות החברתיות-כלכליות הנמוכות והבינוניות, בעוד שחסמבה נקרא בעיקר ע"י בני השכבה הגבוהה והבינונית.

למעלה מ-50% מהשמות הנ"ל נקראו ע"י כיתות מעורבות. שלושה ספרים מהרשימה משכו בעיקר את בני השכבה החברתית-כלכלית הגבוהה – ביל קרט, רינגו והחמישיה, ואלה משכו בעיקר בנים, גם סיפורי ז'ול ורן משכו לרוב את הבנים.

סיפורי האגדות, סיפורי הגיגים וציפופו (של מחבר קופיקו), מושכים את בני הכיתות מהשכבה החברתית-כלכלית הנמוכה. נראה שהם אהודים במיוחד ע"י בנות כיתה ד'. קופיקו וטרון אף הם ספרים האהודים על בנות. רק שני ספרים מהסוג הלא-בדיוני הופיעו ברשימת ה-17, והם: אלה שטיפלו בחגים, ואלה שטיפלו בנושאים ובגבורים תנכיים.

בספריה הציבורית השתמשו בעיקר כדי לשאול ממנה 11 מתוך 17 מהספרים הפופולריים שצוינו. ספריית בית-הספר מילאה תפקיד זעיר בקריאה של ספרים מיוחדים אלה. 7 מהספרים שברשימה (לרוב) נקנו. ספרי טרון וביל קרט – נשאלו. במספר רב של מקרים נקראו ספרים ע"י 5 או 6 קוראים בכיתה מסוימת, ולא נזכרו כלל ע"י כיתה אחרת כלשהי, אף לא באותו בית-ספר. הסיפורים של ז'ול ורן, כל סיפורי אגדות התנ"ך וסיפורי החגים נמצאו ע"י המבוגרים ראויים לקריאה ובעלי ערך. כל יתר הספרים שנזכרו אופינו ע"י הספרנים, המבקרים, המורים וההורים כ"זבל", ואלה הביעו פליאה על-כך שהילדים לא התביישו להודות שהם קוראים ספרים מהסוג הזה.

הכללה אחת שמחקר זה נוטה לתמוך בה היא שילדים יקראו ספרים שהיו מצויים קרוב להם. הכללה שנייה – אם תינתן להם גישה קלה לספרים, הם יקראו יותר. כפי שצויין במחקר זה בחירתם נראית מושפעת ע"י בני גילם יותר מאשר ע"י כל גורם אחר. השלילה של המבוגרים של הספרים שצוינו כ"זבל" מצריכה בדיקה נוספת. כשנשאלו ספרנים אם להוציא ספרים אלה מהספרייה נתנו תשובות שונות. כמה מהן מצוטטות להלן:

- "אם לא נחזיק ספרים כאלה בספרייה, יפסיקו הילדים לבקר בה."
- "אחרי שיקראו ספרים אלה, יגיעו הילדים לרוויה וילכו לספרים טובים יותר."
- "קריאתם תגרום לכך שלא יוציאו כספים עליהם לקנותם. ויקנו ספרים טובים יותר."
- "המורים יפשוטו רגל אם הספריות לא יזמינו ספרים אלה, ואחרי הכל המורים מוציאים גם ספרים טובים."
- "איננו מאמינים בצנזורה."
- "לנו אין מה לומר על בחירת ספרים."
- "אם ילדים אוהבים אותם – מדוע לא ימצאו מקומם בספרייה?".

(המשך בעמוד 49)

סיכום :

קיימים באזור פערים בשיעור הקריאה בהתאם למגוון האתני של האוכלוסיה. גורמים שונים עומדים בזיקה עם שיעור הקריאה והחשוב ביניהם : מוצא האב, השכלתו, והרגלי קריאה של ההורים.

מתוך 318 ספרים המופיעים ברשימה של ספרים מומלצים מטעם משרד החינוך קורא תלמיד בממוצע כ-22 ספרים. 80 אחוז של התלמידים מציינים שהם בעצמם בוחרים את ספר הקריאה, אך 44 מציינים שהם מסתייעים בעצת חבריהם.. למבו-גרים שבסביבה (לספרן, למורה להוראה) יש תפקיד משני ביעוץ בבחירת ספר.
